

HRVATSKI I POLJSKI PISANI GRAFITI

Ana Kodrić *

Uniwersytet Warszawski, Varšava

U radu¹ će se predstaviti pisani poljski i hrvatski grafiti u suvremenom društvu, te istaknuti njihova važnost i funkcija. Klasifikacijom grafita steći će se uvid u najčešću tematiku koja zaokuplja autore grafita i posebno analizirati onaj sloj grafita koji je vezan uz jezik. Jezičnom analizom ukazuje se na određene specifičnosti grafita. Teze će se potkrijepiti poljskim i hrvatskim primjerima koji su prikupljeni zapisivanjem grafita s gradskih zidova i ispisivanjem iz postojeće literature i s internetskih stranica koje se bave ovom problematikom.

Ključne riječi: grafiti, hrvatski jezik, poljski jezik

1. POVIJEST GRAFITA

Riječ *grafiti* dolazi od grčke riječi *grafo*, što znači *pišem* (Klaić, 1990). Povijest grafita seže još u mlađe kameno doba s crtežima životinja i magijskom praksom te preko američkih Indijanaca, egipatskih hijeroglifa, prvih kršćanskih simbola, srednjovjekovnih samostana, crkava pa i tamnica, natpisa na vratima javnih zahoda 19. st. sve do 20. st. u kojem započinje njihova prava povijest. Prema istraživanju Williama Mcleana, proučavatelja grafita u Francuskoj, grafiteri su uglavnom ljudi iz radničkog sloja ili rijetki pojedinci, a tematika natpisa i crteža gotovo je isključivo vezana uz seks.

Godine 1935. američki znanstvenik Allen Walker Read objavljuje prvu temeljitu studiju o grafitima. Sredinom XX. stoljeća grafiti iz javnih zahoda izlaze na ulicu i time započinje njihova nezaustavljiva borba za opstanak unutar (ili bolje rečeno *uz*) masovne kulture.

Grafite nezaobilazno povezujemo s pojmom subkulture², a dominantna kultura nerado pristaje na njezine intervencije. Tradicionalni oblik komuniciranja mladima je nedostupan iz dvaju razloga: uvriježeni su mediji rezervirani za različite, ali uvijek „primjerene“ sadržaje, oni su „nosioci društvene moći“ (Lalić, 1991). S druge pak strane, mladi teško pronalaze razumijevanje i smisao u svijetu odraslih pa se okreću svojim vršnjacima i stvaraju različite oblike kultura paralelnih s dominantnom putem kojih izražavaju svoje stavove. Grafiti su dobar način da se javno istupi i onda kad taj istup nije ono što većina u određenim

* Ana Kodrić, Uniwersytet Warszawski, Varšava, Poljska; e-mail: kodric.ana@gmail.com

okolnostima želi čuti.

Teme grafita i vrijeme njihova pojavljivanja u Europi vezano je uz političku situaciju. Berlinski je zid postao ujedno i provokacija na koju reagiraju grafiteri i mjesto na kojem mogu napisati ono što ih muči. Natpisi su bili uglavnom politički (ZID SE MORA SRUŠITI, BORBA ZA UJEDINJENJE NJEMAČKE JE KAO KURVANJE ZBOG OČUVANJA DJEVIČANSTVA). Naravno da je na Zidu bilo i grafita drugih sadržaja, posebno erotske tematike, a zabilježen je i jedan na hrvatskom (ili bosanskom) jeziku: JEB' O ZID.

Iako Zakon u Hrvatskoj još uvijek ne dopušta pisanje po zidovima, grafiti se pojavljuju u sferi kulture, u masovnim medijima (časopis *Story* se reklamira pišući šablonizirane grafite na Jarunu oko jezera, na biciklističkoj stazi, *Aerobic centar* u Ozaljskoj ulici svoje ime i broj telefona piše u formi grafita), u svakodnevnom životu kao obilježje jedne vrste urbane slobodoumnosti. A upravo se pojavom masovnih medija i rađaju grafiti kao alternativa, kao „reklama” i poruka onih koji svoje mjesto nisu mogli (ili htjeli) naći u masovnoj kulturi. Međutim, otkako se njihova aktivnost bilježi i proučava, otkako se sami grafiteri počinju na neki način etablirati u društvo, prijeto im opasnost veća od bilo kakvih sankcija. Što bude više radova na temu grafita, i što ih društvo i njihova kultura budu više prihvaćali, iskonska će im uloga da opominju i podsjećaju bivati sve manja.

KLASIFIKACIJA

Grafite kao pisani izričaj mladih opravdano povezujemo i s tematikom koja ih zaokuplja: škola, seks, glazba, alkohol, droga, politika itd. Njihova je tematika gotovo isključivo tinejdžerska. Samo je u kategoriji nacionalnih ili političkih grafita moguća manipulacija. Nerijetko, posebno u predizborno vrijeme, moguće je zamijetiti grafite koji propagiraju određenu političku opciju ili osporavaju sposobnost nekoj drugoj, a moguće je pretpostaviti da ih nisu pisali pravi grafiteri. To je, naravno, nemoguće dokazati.

Grafite dijelimo u sljedeće skupine³: 1. grafiti vezani uz odnos prema životu, pogled na svijet, 2. glazbeni grafiti, 3. grafiti vezani uz školu, 4. grafiti vezani uz alkohol i opojna sredstva, 5. grafiti vezani uz grupu i prijateljstvo, 6. grafiti vezani uz ljubav i seks, 7. grafiti vezani uz nasilje, 8. humoristični grafiti, 9. motociklistički grafiti, 10. nacionalni grafiti, 11. političko – ideološki grafiti, 12. religijski grafiti, 13. sportsko – navijački grafiti, 14. teritorijalni grafiti, 15. hrvatski ratni grafiti, 16. ostali grafiti.

Budući da je popis tematski, a grafiti su pojava koja se neprestano mijenja, on nije zatvoren.

2.1. Grafiti vezani uz odnos prema životu, pogled na svijet

Ovi grafiti izražavaju oblik filozofskoga mišljenja, odnosno kritičkoga stava prema svijetu oko nas. Grafiter iskazuje svoju individualnost, svoj istup protiv tradicionalnih vrijednosti pa ih Lalić (1991:87) naziva i „nekonformističkim”. Zabilježeni su sljedeći primjeri: – *Świat jest piękny, tylko ludzie są do d...!*, – *Tylko kanibal nie gardzi człowiekiem*, – *Kocham śmierć, bo tylko ona na mnie czeka*, – *Volim człowieczeństwo, ali nie podnosim lude.*, – *Samoubojstwo se*

kažnjava smrću., – *Život je zarazna bolest koja se prenosi sex-om.*

2.2. Glazbeni grafiti

Glazbeni grafiti s jedne strane izražavaju vlastiti glazbeni stav i ukus, a s druge „predstavljaju medij za izgradnju kolektivnog stila i identiteta grupe” (Lalić 1991:88). Pojavljuju se i grafiti koji označavaju konkurenciju određenih stilova. Zabilježeni su primjeri: *Elwis żyje*, – *Publik Enemy no.1*, – *Muzyka przeszkadza w nauce – zrezygnuj z nauki*, – *Metallica*, – *Slayer*, – *Sex pistols*, – *Hoćemo U2 u Zagrebu*, – *Viva punk*, – *Azra su pederčine*, – *Zabranite Hard Time*, – *Sex pistols*.

2.3. Grafiti vezani uz školu

Škola je najvažnija (nametnuta) mikrostruktura u životu mladoga čovjeka. Osnovno školovanje je obvezatno, ali većina mladih pohađa i srednju školu. Razdoblje srednjoškolskoga obrazovanja poklapa se i s razdobljem sazrijevanja mladoga čovjeka koje se svojim velikim dijelom odvija upravo u školskoj klupi, zato ne čudi što su mnogobrojni grafitni sadržaji vezani upravo uz školu. Zabilježeni su sljedeći primjeri: – *Życie nie kończy się na szkole, tylko na cmentarzu*, – *Szkoła to nie budka z piwem, nie musisz tam chodzić codziennie*, – *Szkoła óczy wyhowóje*, – *Kubek wódkki albo dwa by nauka lepiej szła*, – *Szkoła to wybryk natury*, – *Bolje 6 sati u školi, nego ne spavati uopće!!!!*, – *Tesla nije humana*, – *Dante je prošao pakao, ali nije prošao Teslu*.

2.4. Grafiti vezani uz alkohol i opojna sredstva

Ova je skupina gotovo najbrojnija. Zabilježeni su primjeri: – *Chcesz mieć dzieci silne, zdrowe – kup im wino owocowe*, – *Palenie albo picie – wybór należy do ciebie*, – *Piwo to moje paliwo*, – *Bądź sobą – wybierz piwo*, – *Piję by paść, padam by stać, wstaję by pić, piję by żyć*, – *Polska dla pijaków*, – *LSD i tylko dwie kalorie*; – *Zasućimo rukawe i prionimo na posao* (sa strane je nacrtana šprica), – *Heroin vreba iza ugla*, – *Jebeš cedevitu bez THC minerala*, – *Alkohol je naš najveći neprijatelj*, – *Samo kukavice bježe od neprijatelja!!!*

2.5. Grafiti vezani uz ljubav i seks

U tradicionalnom i patrijarhalnom društvu tema seksa je nepoželjna, a onima koji o tome ipak govore nadijevaju se epiteti vulgaran, opscen ili jednostavno prost, pa su grafiti vezani uz ljubav i seks mogli biti provokacija. Danas, kada se o seksu govori slobodno, ova vrsta grafitna nije prisutna u velikoj mjeri. Ipak, ti su sadržaji uvijek zanimljivi i neće nestati bez obzira na liberalizaciju društva. Zabilježeni su primjeri: – *Nie wal konia tylko sraj, to jest kibel a nie raj (WC)*, – *95, 96, 97, 98, 99 zmiana ręki*, – *U kobiety nie są ważne nogi, tylko serce które bije między nimi*, – *Najpierw kolacja, potem kopulacja*, – *Ona ne može biti toliko*

ružna koliko ja mogu biti pijan, – Sex je kao revolucija – teče krv nevinih, – Vodite ljubav, a ne psa.

2.6. Grafiti vezani uz grupu i prijateljstvo

Njima se iskazuje pripadnost nekoj skupini ili netrpeljivost prema nekoj drugoj. U ovoj je skupini uočljiva velika sličnost između poljskih i hrvatskih primjera: *Nazi won, – Nazi sux!, – ANTIFA!, – Punk; – Punk is not dead, – Punk nije trend, punk je odgovor, – AFF.*

2.7. Grafiti vezani uz nasilje

Grafite nasilnoga sadržaja uglavnom pišu skupine koje su prema svom uvjerenju i same nasilne. Neonacisti nerijetko koriste zidove za izražavanje mržnje, a možemo primijetiti da su grafiti nasilnoga sadržaja nerijetko vezani i uz navijačke skupine. Mnogim navijačima nasilje predstavlja bitan dio njihova ponašanja, pa nogometne utakmice, posebno one veće i važnije, često završavaju neredima. Zabilježeni primjeri: *Najlepszy na świecie jest skin w galarecie, – Nazi punx fuck of, – I kolcem i lancem i bokserom u glavu...⁴; – Grobari bježite kućama, – I modrice i neprospavane noći zbog Hajduka moraju proći Torcida Vranjic.*

2.8. Humoristični grafiti

U nekima su humoristični sadržaji subjektivno određeni, dok su u drugima općenito određeni kao šaljivi. Neki grafiti smiješni su isključivo pripadnicima određene grupe ljudi koji znaju tko je i zašto nešto napisao. Zabilježeni primjeri:– *Sprzedam zestaw noży do zabijania czasu, – Nie trać głowy – gilotyna, – Prawdziwy turysta z mydła nie korzysta, – Tylko w dzemie siła drzemie, – Wypuścić baki z d...!, – Svakoj slici život visi o koncu, – Potrčao je u susret tramvaju, ovaj ga nije prepoznao, – Mjenjam sobnu lampu za dvosobnu, – Uvijek me uhvate dok pišem po zi..., – Zubi su ti žuti zato rađe šuti, – Bolje 2 mjeseca nego 9, – Zagi zove nema love, – Šta me neodbaci majko.*

2.9. Motociklistički i automobilistički grafiti

Da tematsko određenje grafita nije zaokružena cjelina dokazuje i ova kategorija Dražena Lalića. Naime, pronađen je samo jedan primjer motociklističkih grafita, što naravno ne znači da oni ne postoje, već da u određenom povijesnom trenutku nisu previše zastupljeni. Zabilježeni primjer: – *Nebeski putniče čuješ li bruj motora?*

2.10. Nacionalni grafiti

Nacionalni grafiti izražavaju ljubav prema domovini ili nacionalni ponos. U njima nema ironije, oni su pomalo svečani. Zabilježeni primjeri: *Polska dla Polaków, – Polska ponad*

wszystko, – Tu jest Polska tu się pije tu się, – chamów w morde bije, – Honor ojczyzna, – Hrvatska mora pobijediti, – Hrvatska moja domovina, – Dok je srca bit će i Croatije.

2.11. Političko ideološki grafiti

Ovoj skupini pripadaju oni grafiti čiji su sadržaji eksplicitno vezani uz politiku, oni tematiziraju države, političke stranke, ideologije ili političare. Lalić (1991:115) kaže da se „pisanjem po zidovima često na neortodoksan pa i lucidan način reagira na aktualne političke događaje”. Ova vrsta grafita ima možda i najdulju povijest. Prvi je takav grafit napisao još egipatski svećenik na zidu jedne grobnice: NAŠA SE ZEMLJA DEGRADIRALA, DANAS IMA VIŠE ZNAKOVA DA JE SVIJET DOŠAO DO KRAJA, JER NI DJECA NE SLUŠAJU SVOJE RODITELJE. Iako imaju dugu povijest, najveću su popularnost ipak stekli u 20. st. Zabilježeni primjeri: – *Stalin tež mówil o Europie bez granic, – Pszczółka Maja zwalczy faszyzm, – Komunizm - Tak! W Polsce - Nie!, – Nie kradnij - władza nie znosi konkurencji, – Dopadnie was ta Ameryka, – NATO ręce przez od Słowiań, – Anti WTO, – HDZ zagađuje okolinu (prekriżeno “gađuje”), – Smrt fašizmu, Feral narodu, – Kapitalizam je kanibalizam, – Ka-kapi-pitalizam, – Odbacimo režim koji je odbacio nas.*

2.12. Religijski grafiti

U religijskim grafitima dominiraju nazivi svetaca, molitve i njihovi elementi. Većina onih koji imaju veze s religijom su grafiti koji se poklapaju i s nekom drugom skupinom: humoristični grafiti, navijački, nacionalni... Zabilježeni primjeri: – *Boże zatrzymaj świat, ja wysiadam, – Psi laju pape prolaze, – Uz Hajduka i Boga vitezovi Imotskoga.*

2.13. Sportsko-navijački grafiti

Sport danas više nije samo nadmetanje pojedinaca i momčadi, nego pomno organizirana zabava masa koja podsjeća na rimske arene. To se posebno odnosi na nogomet jer se navijači poistovjećuju sa svojim klubovima, stvarajući posebnu navijačku subkulturu. Sadržaji grafita isključivo iskazuju gorljivu ljubav prema klubu za koji navijaju i isto takvu mržnju prema najvećem konkurentu, ili jednostavno nekom drugom klubu ili navijačkoj skupini. Zabilježeni primjeri: – *Śmierć Wisła!, – Super Wisła!, – Armia białej gwazdy, – U raj u je lipo, ali u paklu je ekipa i Torcida, – Ja volim samo Dinamo, alkohol i žene, ništa više u životu ne zanima mene.*

2.14. Teritorijalni grafiti

Ovoj skupini pripadaju grafiti vezani uz konkretne nazive teritorija nekoga grada, zatim oni čiji se teritorijalni sadržaj izravno povezuje uz ličnost grafitera, pa grafiti s raznim sadržajima, koji se vezuju uz pojam teritorija ili pak jednostavno pisanje naziva gradova i

država. Zabilježeni su primjeri: *Welcome to Bronx*, – *Żądamy jedenastego pietra*, – *Byłem tutaj, Toni Halik*, – *Śródmieście, Dobrodošli u Prečko, ondje vas zakon više ne štiti*, – *Trnje – republika*, – *Hrvatska*, – *Trnje*.

2.15. Hrvatski ratni grafiti

Primjer širenja tematike, a ujedno i specifičnost hrvatskih grafita jest sfera koja se odnosi na ratne grafite: *“Vojnika u ratu uspavljuje i budi smrt. Njezina mu pohlepa hladi kožu. Život soldata je moneta kojom se naplaćuju sloboda i pobjeda. Svjestan hazarderske kobi igre, on ipak ulaže život i žudi “ostati”*. U toj će žudnji napisati svoje ime na svakom od mjesta gdje je još uvijek disao. Imenovat će svoju domovinu i iscrtati njezine simbole. Zazvat će ženu, majku, ljubavnicu, nacrtati njezine grudi da se ogrije. Poslat će psovku neprijatelju. Obilježiti će prostor” (Ključanin, 1995:13).

Grafiti i vojska idu ruku pod ruku još od najstarijih vremena. Od perzijskih hramova i egipatskih piramida do suvremenih ratova (*Kilroy was here* – izvorni američki grafit iz Drugoga svjetskog rata, prepisivan u svim kasnijim ratovima. Nekoliko interpretacija postoji i u Hrvatskoj). Bez obzira na stranu na kojoj se bore, tvorcima grafita opisuju jednaku sudbinu. Botica (2001) tvrdi da su znanstvenici iznad ratnoga sukoba, da su za njih grafiti činjenica, djelatnost koja izražava opće svojstvo.

Ovo su primjeri s raznih ratom zahvaćenih područja u Hrvatskoj: – *Molim gospodo ukinite embargo*, – *Hrvatska mora pobijediti*, – *Fuck Slobodan Milošević*, – *Ajte ća, ako ste ugroženi*, – *Papa, Europo i Bušu našalost kao i Milošević još imate dušu gluhoslipobezdušnici*, – *Osjek nikada neće biti Ocek*, – *Slobo Sadame*, – *Z.P.-u želim sretan prolazak kroz minska polja sa pjesmom – učini barem jedan pogrešan korak*, – *Živjela Hrvatska*, – *Srbe na vrbe*, – *FM: Bolje ruka na pici nego na strojnici*, – *Pun mi je kua ovog rata*, – *Živjela JNA*, – *Jebat ćemo Tajči*, – *Hrvati zašto ste podlegli fašizmu*, – *Ovo je krajina*, – *Ceo sprej za jedan grafit!? Gde to ima?*, – *Smrt*, – *Smrt je najveća fora zato je ostavite za kraj* – *Trbojević Milorad sep. 91 / 92*, – *Teško vama sa našim izdajicama*, – *Umrte ustaše!*

2.16. Ostali grafiti

Ova se kategorija odnosi na grafite koji su nejasno određeni ili neprepoznatljivi. Naime, postoje grafiti koje je teško smjestiti u jasno definiranu kategoriju bez poznavanja konteksta. Evo nekoliko primjera: *Ziemia jest plaska!*, – *Lessie se vraća kući*, – *Nije ruka šunka*, – *Znan ko je ovo pisa*, – *Šime ja sam otiša mliko ti je na stolu*.

Iz velikoga broja pročitanih primjera, bilo hrvatskih, poljskih ili nekih drugih grafita, može se zaključiti da je trenutno stanje takvo da je tematika dosta slična. Mladi ljudi, bez obzira gdje se nalaze, imaju slične interese, probleme i načine samoodređenja.

3. JEZIČNA ANALIZA

Neovisno o tematici grafita, pri analizi njihova sadržaja moguće je uočiti određena

jezična ponavljanja⁵. Jezik grafita je bez iznimke skroman, izričaj kratak, gnomski (manje ili više uspješan). Forma je kratka iz više razloga. Prvi je svakako vremenska ograničenost jer je pisanje grafita po gradskim zidovima još uvijek nedopušteno. Drugi je razlog prostorna ograničenost jer se grafiti uglavnom ispisuju na zidu ili dijelu mosta koji grafiter može dosegnuti. To su razlozi presudni za formu grafita, ali je važan i efekt koji određena poruka ima na recipijenta. Ona mora biti jasna (ako ne svima, onda određenoj grupi ljudi) i snažna, a to nije moguće postići ako na zidu ispišemo čitav roman.

Jezična analiza otkriva određene pravilnosti. Uočljive su pogrješke koje mogu biti namjerne i nenamjerne. Namjerne su uglavnom izraz bunta protiv umjetno stvorenoga standardnog jezika. Takva je pojava postojala i u poljskoj književnosti na početku dvadesetog stoljeća. Naime, 1921. godine poljski književnici Stern i Jasieński izdaju futuristički pamflet *Nuż w bżuhu* kojim su šokirali javnost, pored ostalog i antitradicionalističkim pravopisom. Nešto što je moguće protumačiti kao bunt protiv norme susrećemo i u današnjim poljskim grafitima, pa ćete tako vrlo rijetko vidjeti da neki natpis u akuzativu ženskoga roda ima nastavak *ę*. Tako piše JEBAC WISŁĘ umjesto JEBAC WISŁĘ. Zanemarivanje označavanja nazalnosti moguće je protumačiti na više načina. Prvi smo već spomenuli; zanemarivanje može biti bunt protiv norme poljskoga standardnog jezika. Nadalje, internetska komunikacija ne podnosi „višak”, pa se tako *ę* na kraju riječi pretvorilo u *e* bez da je ugrozilo njeno značenje. U suvremenom poljskom jeziku *ę* se na kraju riječi izgovara kao *e*, dakle nema naglašavanja nazalnosti.

I ovdje možemo uzeti u obzir vremensku ograničenost. Budući da taj „repić” na *e* ne mijenja značenje poruke, nepotreban je grafiteru koliko i većina interpunkcijskih znakova. Ako nam se žuri, nećemo gubiti vrijeme na „detalje”.

Iako je nemoguće dokazati je li neka pogrješka namjerna ili nije, možemo pretpostaviti da su pogrješke u hrvatskim grafitima ipak nenamjerne i da su rezultat ili lošeg obrazovanja grafitera i niske razine pismenosti. Uočene su pogrješke uglavnom u pisanju grafema *č*, *ć* i refleksa *jata*: LESSIE SE VRAČA KUĆI, OSJEK NIKADA NEĆE BITI OCEK, MJENJAM SOBNU LAMPU ZA DVOSOBNU, kao i u sastavljenom i rastavljenom pisanju riječi: ŠTO ME NEODBACI MAJKO, NEZNAM ZAŠTO SAMO SU MI REKLI DA MORAM DA ČEKAM. U drugom je primjeru još i pogrješna uporaba glagolskoga oblika – *moram da čekam*, umjesto *moram čekati*.

Nenamjerne pogrješke koje susrećemo i u hrvatskim i u poljskim grafitima su pogrješke u pisanju engleskih riječi: PUBLIK ENEMY NO.1, ŽIVOT JE ZARAZNA BOLEST KOJA SE PRENOSI SEX-OM, PANK. Uzevši u obzir prosječnu dob ili obrazovanje nekih grafitera, možemo zaključiti da su one posljedica slaboga poznavanja stranoga jezika, najčešće engleskoga.

Pogrješka za koju je možda pogrešno reći da se radi o nedostatku obrazovanja, a pravopisne je prirode, svakako je pisanje interpunkcijskih ili pravopisnih znakova. U grafitima su uglavnom izostavljeni interpunkcijski znakovi, rijetko ćemo uočiti zarez, a još rjeđe točku – ŠIME JA SAM OTIŠA MLIKO TI JE NA STOLU; ŠTO ME NEODBACI MAJKO.

Među hrvatskim grafitima nalazimo jednu specifičnost. Naime, često nailazimo na

dijalektalne grafite kao oblik otkrivanja identiteta, doduše samo prividno jer informacija o porijeklu grafitera ne otkriva puno o njemu samom. Grafiteri najčešće pišu jezikom koji im je najbliži. Dijalekt je nešto intimno, nešto što nosimo u svijet iz roditeljskog doma. Njime se koristimo u razgovoru s prijateljima, u atmosferi u kojoj je moguće opustiti se, ali on daje i notu lokalpatriotizma.

S druge strane, dijalektom se koriste i pojedinci lošijega obrazovanja koji standardom nisu ovladali, pa su neki grafiti pisani dijalektom iz toga razloga. Evo nekoliko primjera dijalektalnih grafita: GOSPE SINJSKA MOLLI ZA NAS; AJTE ČA AKO STE UGROŽENI; U RAJU JE LIPO, ALI U PAKLU JE EKIPA I TORCIDA; ZNAN KO JE OVO PISA; NISAN LIP, AL SAN GLUP; DIŠ ČA, ŠTOŠ ODE. BRATE ONO MUU – ZADARSKA KRAVA zadarski je grafit ismijava poštalicu „brate, ono” koju često čujemo u Zadru

U grafitima ćemo vrlo često naći navođenje ili aludiranje na neki dobro poznati tekst ili izreku, i to ponajviše u onima humorističnoga sadržaja. Te jezične igre možemo podijeliti u nekoliko skupina:

- **dopunjavanje:** upozorenje „Ne gazite travu” dopunom dobiva sasvim novi značaj: NE GAZITE TRAVU, PUŠITE JE. I Dante je pronašao svoje mjesto u tematici grafita: DANTE JE PROŠAO PAKAO, ALI NIJE PROŠAO TESLU (*Tesla* je skraćeni naziv za jednu strukovnu srednju školu u Zagrebu koja nosi ime Nikole Tesle).
- **izmjena postojeće izreke:** „Polska dla Polaków” postala je POLSKA DLA PIJAKÓW. BĄDŹ SOBA – WYBIERZ PIWO i LSD – I TYLKO DWIE KALORIE, parodija je na reklamu za Coca-Colin napitak *Sprite*, čiji je slogan bio „Budi svoj – izaberi Sprite” i na reklamu za bombone Tik-tak, „Tik-tak – samo dvije kalorije”.
- **parafraziranje poslovice:** BOBU BOB POPU POP MENI DOP – ovaj grafit je ujedno i parafraza postojeće izreke „bobu bob, popu pop”.
- **igre riječima:** grafit TORNJAJ SE MAMIĆU nalazio se na ogradi gradilišta na kojem je poduzetnik Zdravko Mamić gradio tornjeve; NEMAMO GOTOVINU, JEL MOŽE CASH? – s ovim se grafitom autor poigrao hrvatskom riječi *gotovina* koja označava gotov novac (za razliku od npr. kreditnih kartica ili čekova), ali i ime odbjeglog generala Ante Gotovine, dok je *cash* na engleskom isto što i *gotovina*. U grafitima HAJDUK PRVI IVAN PAVAO DRUGI; BENEDIKT ŠESNAESTI DINAMO SEDAMNAESTI – igra se zasniva na imenima dvojice papa koja se sastoje od imena i rednog broja, i poretka na ljestvici dvaju nogometnih klubova.
- **frazemi:** grafit SVAKOJ SLICI ŽIVOT VISI O KONCU nastao je iz frazema *visjeti o koncu* [život, budućnost].

Smišljanje rimovanih stihova, više ili manje uspješnih, oduvijek je zabavljalo ljude. Razlog tomu, osim zabave same, može biti i želja da se napisano lakše upamti: PIWO TO MOJE PALIWO; SVEĆA, ŽLICA, LIMUN, ŠPRICA; JA VOLIM SAMO DINAMO, ALKOHOL I ŽENE, NIŠTA VIŠE U ŽIVOTU NE ZANIMA MENE; BOBU BOB POPU POP MENI DOP; NAJLEPSZY NA ŚWIECIE JEST SKIN W GALARECIE; KUBEK WÓDKI ALBO DWA BY NAUKA LEPIEJ SZŁA.

ZAKLJUČAK

U ovom je radu prikazana kratka povijest grafita i njihov razvoj od prvih crteža u pećinama mlađega kamenog doba pa sve do današnjih dana. Istaknuta je važnost subkulture koja je nezaobilazna u tumačenju pojave grafita i njihova značenja. Izdvojena je važnost anonimnosti autora grafita, te grafita kao oblika komunikacije, kao sredstva prenošenja informacija.

Jezična analiza dokazuje dosjetljivost grafitera, mogućnost prilagodbe svakoj situaciji, njihov smisao za društvenu satiru. Između poljskih i hrvatskih grafite nema mnogo razlika. Nije bilo teško pronaći poljske primjere ni za jednu od gore navedenih tematskih jedinica, neki su vrlo slični, neki čak i posve isti, kao npr.: SEX PISTOLS (ime punk grupe nalazi se na zidu Filozofskog fakulteta u Zagrebu i na zidu jedne krakovske škole); ALKOHOL TO TWOJ WRÓG - WIĘC LEJ GO W MORDE/ ALKOHOL JE NAS NAJVEĆI NEPRIJATELJ. SAMO KUKAVICE BJEŽE OD NEPRIJATELJA!!!; ŚRÓDMIEŚCIE/ TRNJE; WISŁA/DINAMO. No, iako su grafiti globalni fenomen, njihova se tematika može razlikovati u pojedinim zemljama u nekim povijesnim razdobljima, pa je tako, na primjer, tematika grafita u Hrvatskoj od 1991. do 1995. bila uglavnom ratna i domoljubna i stvorila još jednu kategoriju – hrvatske ratne grafite⁶.

To potvrđuje da su grafiti svjetski fenomen, što dokazuju sličnost i tematike, ali i izraz grafita skupljenih u raznim svjetskim metropolama. Usporedba poljskih i hrvatskih primjera pokazuje da se u glazbenim, sportsko navijačkim i teritorijalnim grafitima, mijenjaju samo nazivi grupa, klubova i kvartova dok ideja ostaje ista. Sigurno je da pažnju grafitera privlače aktualne i njima bliske teme. Upravo iz tog razloga može nam se učiniti da je tematika grafita svugdje jednaka – reakcija na društvena zbivanja. Oni su pisani dokaz o događajima, komentar aktualnih zbivanja, pisani glas protesta protiv strogih zakona i nametnih ograničenja. Ovaj rad tako potvrđuje da je na, samo naizgled, različit korpus moguće primijeniti isti tip analize i potvrditi klasifikacijske skupine.

LITERATURA

- Alinovi, F. (1988): *Umjetnost granice*, Quorum, 1, 18.
- Alinovi, F. (1988): *Slang dvadesetog stoljeća*, Quorum, 1, 18.
- Anić, V. (1994): *Rječnik stranih riječi*. Zagreb.
- Botica, S. (2001): *Grafiti*, Umjetnost riječi, 45, 1.
- Botica, S. (2000): *Suvremeni hrvatski grafiti*. Zagreb.
- Cooper, M., Chalfant, H. (1984): *Subway art*. London.

- Gaboni, D. (1988): *Skice odlaska i povratka: grafiti, vandalizam, cenzura, razaranja*, Quorum, 1, 18.
- Grasskamp, W. (1988): *Bilješke za estetiku grafita*, Quorum, 1, 18.
- Hartung, K. (1988): *Na drugi pogled: zid*, Quorum, 1, 18.
- Honnef, K. (1988): *East Village: između ironije i očaja*, Quorum, 1, 18.
- Jehle, W. (1988): *Umjetnički rad s dojmovima o ulici*, Quorum, 1, 18.
- Jürg, L. (1988): *To se događa u ovoj zemlji?*, Quorum, 1, 18.
- Klaić, B. (1990): *Rječnik stranih riječi*. Zagreb.
- Ključanin, A. (1995): *Hrvatski ratni grafiti*. Zadar, ZRI-šport.
- Lalić, D., Leburić, A. (1991): *Grafiti i supkultura*. Zagreb.
- Maković, Z.: *Grafiti*, Quorum, 1, 18.
- Skasa-Weiss, R. (1988): *Grafiti – zidno slikarstvo ili vandalizam*, Quorum, 1, 18.
- Thévoz, M. (1988): *Zid kao erogena zona*, Quorum, 1, 18.
- Tymowski, M. (1999): *Kratka povijest Poljske*. Zagreb, Matica hrvatska.

Mrežni pretraživači:

www.google.com

www.onet.pl

Bilješke

¹ Rad se temelji na diplomskom radu napisanom pod vodstvom dr. sc. Barbare Kryžan-Stanojević.

² O povezanosti grafita i subkulture Dražen Lalić govori u knjizi *Grafiti i subkultura*.

³ Lalić ih naziva sadržajnim kategorijama i navodi ih 15.

⁴ Posrijedi je dio pjesme Dinamo ja volim grupe Pips, Chips & Video Clips koju su navijači Dinama svojevremeno prihvatili kao svoju himnu. Zadnja strofa pjesme glasi ovako:

I kolcem i lancem,

I bokserom u glavu,

Udari, razvali za Dinamovu slavu.

⁵ Predmet ovoga rada nisu likovni grafiti pa ih posebno ne analiziramo.

⁶ O tome je bilo više riječi u poglavlju *Hrvatski ratni grafiti*.

CROATIAN AND POLISH WRITTEN GRAFFITI

Summary

The paper⁷ will present written Polish and Croatian graffiti in the contemporary society as well as point out their importance and their function. Through graffiti classification the insight into the most frequent subject which occupies graffiti authors will be obtained, whereas the level of graffiti related to the language would be specially analysed. The language analysis will be used to point out certain specific qualities of graffiti. Polish and Croatian examples, which were collected by writing down of graffiti from walls of city buildings and listing them from the existing literature and web pages that deal with these issues will illustrate these theses.

Key words: Graffiti, Croatian language, Polish language

⁷ The paper is based on the graduation thesis written under the mentorship of Ph.D. Barbara Kryžan-Stanojević.

